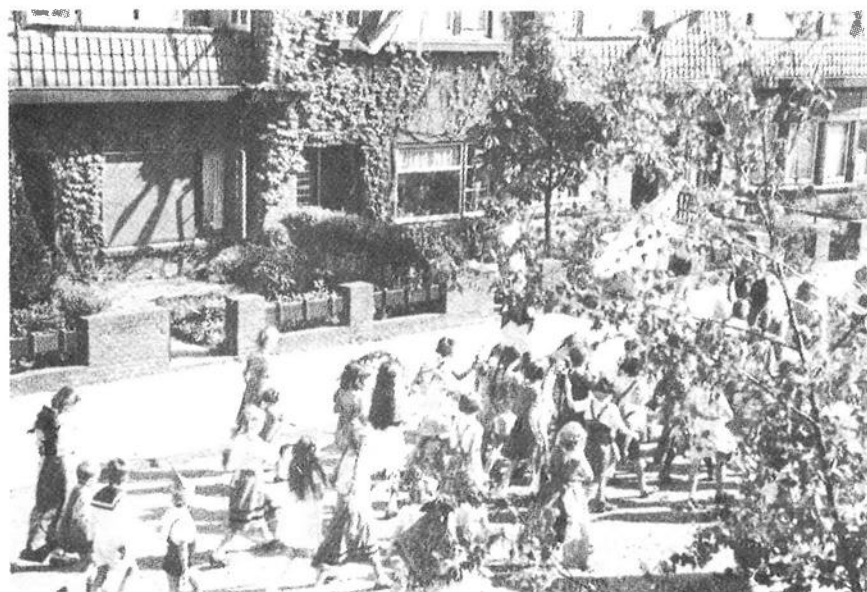
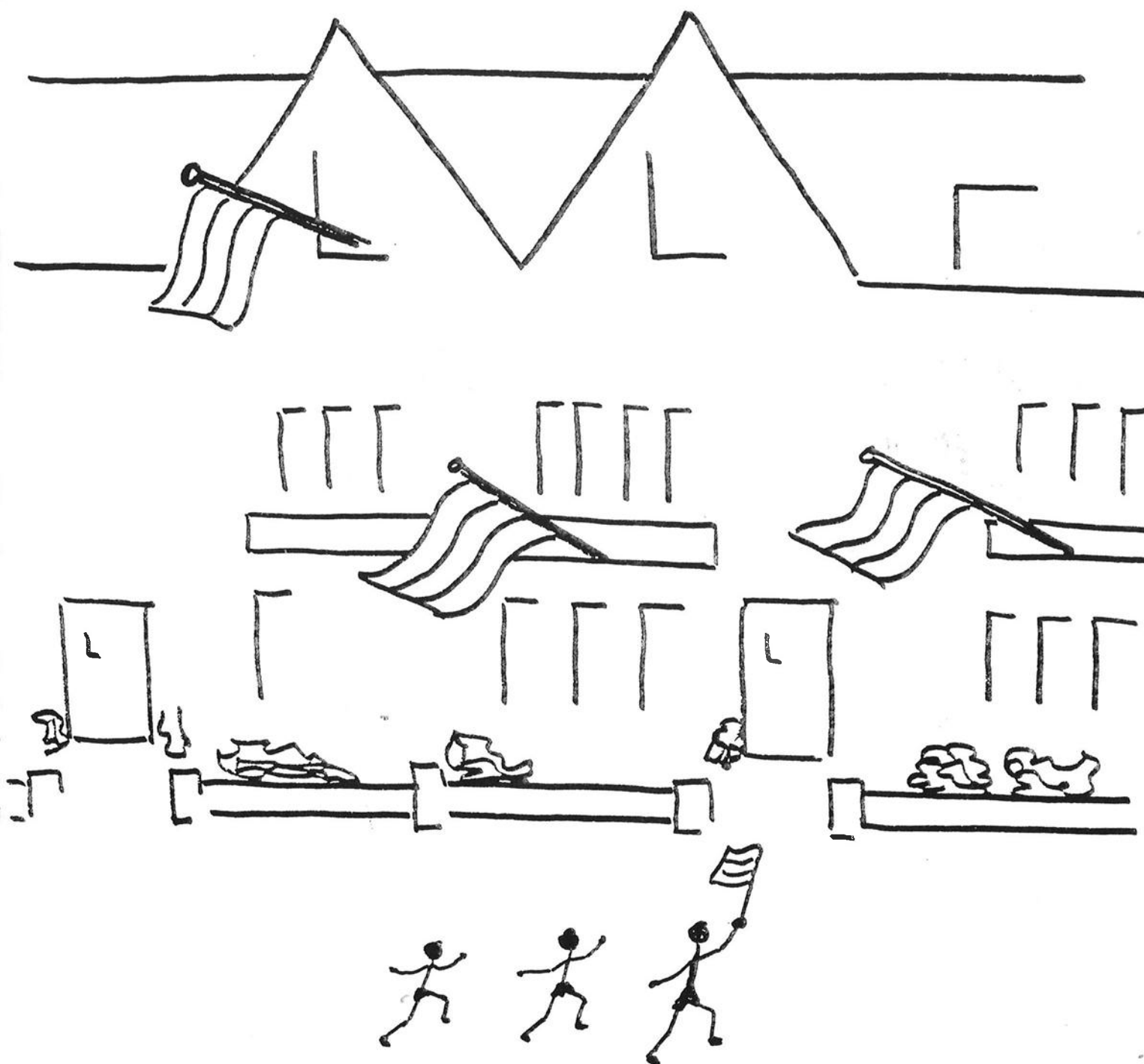




DE RAADSHEER

jaargang XVII, extra aflevering, april 1995

50 JAAR BEVRIJDING



Dit is een speciale uitgave van De Raadsheer, in verband met de viering op 5 Mei 1995 van de bevrijding

REDACTIE:

Rita DeCoursey, Fagelstraat 39	155886
Gijsbert van Es, Fagelstraat 38	172930
Emily Groenewegen-Gülcher, Rijnsburgerweg 151	174705
Maarten Mentzel, Johan de Wittstraat 38	172570
Johanniek van der Molen, Fagelstraat 16	157135

Voorplaat omslag: Judith Tasseron

De redactie is voor haar beleid achteraf verantwoording schuldig aan het bestuur van de vereniging.

Gesigneerde artikelen komen voor verantwoording van de auteur. Ingezonden stukken kunnen worden ingekort.

De Raadsheer verschijnt vier maal per jaar.

Eerstvolgende reguliere nummer: juni 1995.

Copy graag vóór 1 juni 1995 bij redactie-secretariaat, liefst aangeleverd op diskette.

Oplage	:	400 exemplaren
Redactie-adres	:	Fagelstraat 16
Postgiro	:	4193645 Vereniging Raadsherenbuurt te Leiden

BESTUUR VERENIGING RAADSHERENBUURT

Voorzitter:

Rob Grootenhuis, Fagelstraat 14	154769
---------------------------------	--------

Secretaris:

Jeanet van der Vlist, Johan de Wittstraat 46	174524
--	--------

Penningmeester:

Nanette van Beukering, Johan de Wittstraat 17	154371
---	--------

Leden:

Rianne Boonstra, Fagelstraat 16	157135
Mariëtte Bos, Johan de Wittstraat 21	170480
Titia Bouma, Fagelstraat 37	170063
Rita DeCoursey, Fagelstraat 39	155886
Flip Spierenburg, Johan de Wittstraat 47	153690

CONTACTPERSONEN IN DE BUURT

Gevonden Voorwerpen:

Rita DeCoursey (zie hierboven)

Contacten met OPA:

Nanette van Beukering (zie hierboven)

Openlucht-theater:

Tom van Leeuwen, Johan de Wittstraat 34	155997
---	--------

Ouderenhulp:

Rob Grootenhuis, Fagelstraat 14	154769
---------------------------------	--------

Diefstal/inbraak:

Rob Grootenhuis (zie direct hierboven)

Vereniging Vrienden van de Leidse Hout:

Rob Mante, Johan de Wittstraat 3	154770
----------------------------------	--------

Buurtarchivaris:

Rob Mante, Johan de Wittstraat 3	154770
----------------------------------	--------

Centrale Meldingspost voor verhuizingen, geboortes e.d.:

Nanette van Beukering, Johan de Wittstraat 17	154371
---	--------

Telefooncirkel: Atie Van Wely

Warmonderweg 27	170910
-----------------	--------

mei de Canadezen Amsterdam binnen. Ons gezin was uit elkaar geraakt. Ik belandde in een grote menigte op de Dam. De vreugde was uitzinnig, het gejuich hield niet op. Na de eerste jeeps kwamen de legertrucks. Ik klom op een treeplank. Uit de mensenmassa hoorde ik de stem van mijn vader: "Gera, pas op". Een Canadees stak zijn handen uit en hees me op: "Come on, Gera". Ik ben meegereden tot bijna in Sloten en als op vleugels naar huis gelopen.

SUIKERBIETEN

In de hongerwinter was het nodig ook het oneethbare eetbaar te maken. Bekend zijn recepten voor tulpebollen en suikerbieten. Willemien Knibbe van de Warmonderweg gaf ons een kopie van een brief aan haar vader, uit december 1944, met recepten voor suikerbieten. Enkele passages uit de brief hebben we hieronder overgenomen:

Dr. P.G. Knibbe,
Leiden.

Leiden, 19 December 1944.

Van bevriende zijde ontving ik onderstaande recepten, die naar ik hoop, U zullen voldoen.

Deze recepten zijn op wetenschappelijke en proefondervindelijke basis gebouwd.

BEETWORTEL - RECEPTEN.

BIETENPULP EN SUIKERWATER.

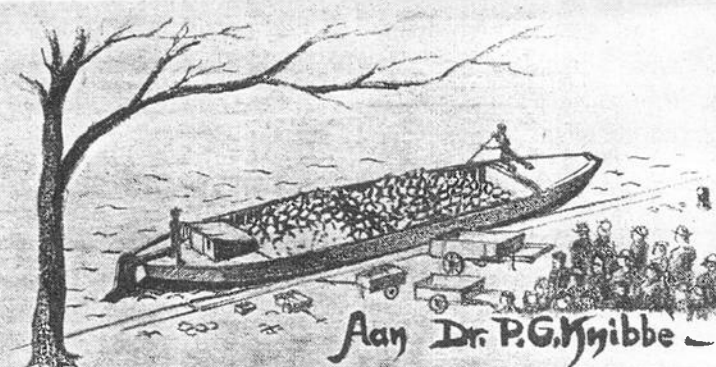
De bieten worden in een pan water gaar gekookt. (minstens 2-3 uur: hooikist). Hierna schoonmaken, koppen en schillen. Tot brij maken (vleesmolen, bietenrasp, puré stampers enz.) (a) Het gelijke volume water toevoegen en enige lepels verzuurd bietensap. (zie recept 2). Nu laat men één nacht (plm. 12 uur) overstaan in een verwarmde kamer (in een koude kamer duurt dit aanmerkelijk langer.) De helderwitte, iets zuur smakende massa wordt door een doek uitgeknepen en het nat opgevangen. (dit moet spoedig worden gekookt of verder verwerkt, evenals de pulp).

VOORBEELD VAN DE GECOMBINEERDE BEREIDING VAN STAMPPOT EN JAM OF STROOP.

Men neemt 8,7 kg. biet (dus nog vuil), voegt hieraan toe 7 liter water. Na koken en schoonmaken en malen levert dit 5,3 kg. pulp op. Hiervan wordt 1,3 kg. apart gehouden en koel bewaard voor de jam. De resterende 4 kg. wordt verdund met 4 liter water en gedurende de nacht verzuurd. Hierna wordt alles in een keer door een grote handdoek gegoten en uitgeknepen tot de pulp droog is. Men houdt nu over: 3,3 kg. pulp. Hiervan kan men 7 kg. stampot vervaardigen. Aan sap verkrijgt men 4,4 kg., terwijl in de doek na uitwringen 0,3 kg. verloren gaat. Het sap wordt samen met de 1,3 kg. brij vermengd en gekookt. Na afschuimen en indikken blijft 1,5 kg. jam

Die middag kwam ik in het Vondelpark een paar geallieerde soldaten tegen. Ze hielden me aan: "Hello, how are you?" Niet wetende dat ze bedoelden: "How do you do?", zoals ons bij Engels geleerd was, zei ik: "Seventeen". Ze begonnen onbedaarlijk te lachen.

Het was 8 mei 1945, Victory-day. Ik was zeventien en een nieuwe wereld lag voor mij open.



D'onzoete winter grind' ons dreigend aan
Maar Gij deelt door een droom van suikerbieten
Een straal van hoop weer in ons harte schieten...
Hoe menigmaal brak zich ons zuchten baan
Tot aan Uw oor: Komt nog de schuit niet aan?
O zoetheid, zoetheid van de suikerbieten
Wanneer toch zullen wij u gaan genieten
En suikerbakkend om de vuurpot staan?...

Gij die ons waart een toeverlaat en hulp,
Een krouwe wegwijzer naar stroop en pulp,
Een veilige haven die niet kon verslibben.
Hoe stijgt in dankbre wierook thans Uw Naam,
Hoe zingen nu pannen en ketels saam
Vol zachtjes borrelende zoetheid,

MUUS JACOBSE

In Januari van de vijfde oorlogswinter



M. J. Knibbe fecit.

over. Wil men stroop maken i.p.v. jam dan wordt de 5,3 kg. bietenbrij met 5,3 kg. water verdund, verzuurd en uitgeperst. Men verkrijgt dan: verlies in doek 0,4 kg., 4,3 kg. pulp, 5,8 kg. sap. Het sap wordt ingedikt en levert op ongeveer 900 g. stroop. Voor het verzuren voegt men toe: b.v. 70 g. zuur sap en moet dit ongeveer 15 uur laten verzuren bij 60 graden F.; voegt men 500 g. zuur sap toe dan krijgt men dezelfde mate van verzuring in ongeveer 12 uur.

Tot zover de beetwortel recepten.

Willemien Knibbe stuurde ook een gedicht, met toelichting: "Mijn vader kwam uit de Haarlemmermeer en in de hongerwinter haalde hij bij de boeren allemaal suikerbieten op. Die werden 's nachts per boot naar de Haarlemmertrekvaart gevaren. Mijn broer ging altijd mee. Die suikerbieten waren voor de mensen die honger hadden. De heer Hulstijn en Muus Jacobse hebben hier bijgaand gedicht over gemaakt." (zie blz. 13)

Ook de voedingsindustrie had het moeilijk. Bakproducenten moesten inspelen op de schaarse, getuige de volgende tekst, afgedrukt in een aangepaste receptenfolder:

Recepten voor deze tijd

Het bakken in tijdsomstandigheden als de huidige moge U moeilijker toeschijnen dan anders, het is niettemin noodiger dan anders. Juist in een tijd dat vele ingrediënten schaarsch zijn kan de goede huisvrouw door eenvoudig maar smakelijk gebak of toetjes de zoozeer gewenschte afwisseling in het dagelijks menu brengen. Ook kan zij boter besparen door bijvoorbeeld bij het ontbijt een deel van het brood door enkele stukken koek te vervangen.

Nachterstaande recepten zijn U daarbij een hulp. Zij gaan er van uit, dat dan eens deze, dan weer die ingrediënten verkrijgbaar zijn. Voor tulband en soortgelijk gebak is iets meer boter of vet

Met slechts 25 gram boter en zonder ei deze lekkernij:

Eenvoudige koekjes

Voor het beslag:	6 gram (2 afgestreken theelepels)
25 gram boter, margarine of vet,	Oetker Bakpoeder „Backin“.
75 gram suiker,	5 eetlepels melk of water.
1 pakje Dr. Oetker Vanillesuiker,	Voor het bestrijken:
1/2 fleschje Dr. Oetker Aroma	wat melk.
(rum).	Voor het bestrooien:
250 gram bloem,	wat suiker.

Roer de boter (margarine, vet) tot schuim*) en voeg langzamerhand suiker en smaakstoffen toe. Roer er, afwisselend met de melk (het water) 2/3 van de met bakpoeder „Backin“ gemengde en gezeefde bloem door. Doe de rest van de bloem op een deegplank, giet daarop het aangemaakte mengsel en kneed alles met de bloem tot een slap beslag. Indien het kleeft, nog wat melk toevoegen. Rol het beslag dun uit, steek er de gewenschte vormen uit, bestrijk ze met melk en bestrooi ze met suiker. Bak ze op een met vet bestreken bakblik goudgeel in ongeveer 10 minuten bij flinke hitte.

*) Men kan het beslag ook als kneedbeslag bereiden. Zie „aardappel-beslag“ op pagina 4.

Hun goede wensen zijn wat betreft geluk en vreugd aardig uitgekomen, en grootma-ma ben ik ook.

Ik gaf een lief ding als de wensen die ik in hun album schreef ook maar voor een deel bewaarheid zouden zijn geworden.

Lijn twee

In het najaar van 1943 verscheen Akke bij ons thuis. Ze kwam twee ochtenden in de week om te helpen bij het schoonmaken. Aan haar stem was duidelijk te horen dat ze een schippersdochter was. Je hoorde haar door het hele huis. Poetsen en boenen werden ondersteund door luid gezang.

En ze was gek op Koos, die al aardig begon te praten. Ze leerde hem al schrob-bend heel wat woorden. In de huiskamer konden we meegenieten: "Koos, zeg eens HOND", en "Koos, zeg eens FIETS", en zo voort. Tot we een keer hoorden: "Koos, zeg eens ROTMOF".

Moeder de kamer uit. "Akke, wil je dat soort woorden niet aan Koos leren, daar is hij nog te klein voor," zei ze nogal streng.

Een paar dagen later kwam ik met mijn moeder en broertje uit de stad. We hadden lijn twee genomen, maar de tram was vol en we moesten staan. Koos hield zich aan moeders rok vast.

Een Duitse soldaat zag dat, stond op van zijn zitplaats en zei beleefd in het Duits "Gaaf U zitten, mevrouw". Hij tilde Koos op en zette hem bij moeder op schoot.

"Ik heb thuis ook zo'n jongetje."

Moeder knikte even. Toen klonk door de tram een hoog kinderstemmetje: "Mamma, ik zeg niet rotmof, hoor."

Zodra de tram stopte zijn we uitgestapt. Twee haltes te vroeg. Een beetje geschrokken en een beetje lacherig liepen we naar huis.

Het werd al donker en vader was er nog niet. Als het later werd dan verwacht, begon moeder ongerust te worden. Bovendien hadden we weer eens straf met z'n allen. Zodra er een actie van het Verzet was geweest, bijvoorbeeld een overval op een distributiekantoor van bonkaarten,

gebeurde dat. Zo moest heel Amsterdam om acht uur 's avonds binnen zijn.

Vader moest van zijn kantoor op de Bloemgracht komen. We waren dan ook opgelucht toen we de voordeur hoorden. Lachend stapte vader de kamer binnen.

"Wat is er zo leuk?" vroeg moeder.

Op weg naar huis was vader op een overvol balkon van lijn twee gestapt; er kon geen muis meer bij. Toch wou een Duitse soldaat mee. De conducteur greep hem bij zijn kraag en trok hem naar binnen. Daarop riep een stevige ras-Amsterdamse: "Kom bofe, Heinrig, want as jij op je kont falt motte we al om saafe uur binne saan." Het hele balkon lol. En de Duitser had schaapachtig meegelachen.

Victorie

Net toen het allerlaatste rantsoen - een half broodje per week - ophield, kwam er redding.

Het zuiden van ons land was al vóór de winter bevrijd, de geallieerden trokken steeds verder op.

De Rijkscommissaris Seyss-Inquart gaf op 26 april toestemming voor voedsel-drop-pings vanuit de lucht. Drie dagen later klommen we op de daken om de vliegtui-gen met hun lading te zien over komen. We zwaaiden met vlaggen en lakens. Van het meel uit Zweden, dat in balen naar beneden kwam, werden grote witte broden gebakken. Margarine en voedsel in blik werd uitgegooid. Op onze bonkaarten kregen we pakken met biskwie en chocola. "Porkie, porkie, vlees in blik, corned beef en stewed stick, worsies van een vinger dik" was meteen een liedje.

Op de avond van 4 mei drong het gerucht door van de capitulatie van de Duitsers. Ramen en deuren gingen open, iedereen vloog de straat op. Spontaan klonk het Wilhelmus. Een schietpartijtje van een paar moffen op het Valeriusplein kon onze vreugde niet stuk maken.

Bevrijding.

Nadat we maandags de 7de vergeefs op de Apollolaan hadden gewacht, kwamen op 8

moest je toelatingsexamen doen voor de middelbare school, wanneer je van het "lager" onderwijs afkwam. "Vlijt laat te wensen" was de aantekening op mijn rapport, hetgeen wel duidelijk was in de prestaties in de aardrijkskunde. Maar dat examen wilde ik wèl halen. Vroeg op dan maar.

Het werd nòg vroeger.

Om vijf uur kwam mijn moeder ons roepen. We moesten ons vlug aankleden en beneden komen. We woonden op een bovenhuis in Amsterdam-Zuid. Zoiets hadden we niet eerder meegemaakt. Mijn zusje en ik sloegen de wasbeurt over, trokken onze kleren aan en bolderden de trap af.

In de huiskamer aan de achterkant stond mijn vader bij de open balkondeuren. De radio was aan en dat was-ie haast nooit. En de wieg met ons kleine broertje stond in de voorkamer.

Er klonk dof gerommel in de verte.

"Het is oorlog", zei mijn moeder.

"Schiphol wordt gebombardeerd, hoor maar", zei mijn vader.

De avond tevoren waren mijn ouders naar de schouwburg geweest. Moeder had haar avondjapon aan, de enige die ze bezat, zwart met goud-brokaat, en vader zijn zwarte pak. Toen ze na de voorstelling buiten kwamen hadden ze de zoeklichten gezien langs de donkere hemel. Die waren er de hele winter al, want er was al oorlog. Alleen nog niet bij ons.

"Ze zullen toch vannacht niet komen?" was een grapje van mijn vader geweest. Maar 'ze' kwamen wel, de Duitsers.

Het was 10 mei 1940. Mijn ouders waren bang. En ik dacht: "Fijn, geen proefwerk vandaag."

Als je bent een grootmama

De eerste 'fazzia's' - overvallen waarbij joodse burgers werden opgepakt en naar kamp Westerbork gebracht - begonnen in Amsterdam in februari 1941. In de klas praatten we erover, d.w.z. stiekem onder elkaar, want over politiek mocht er in de

school niet gesproken worden.

Achter mij zat een dik meisje, met prachtige donkerbruine krullen. "Wij lopen geen gevaar", zei Ruth, "mijn vader is ERE-ARIËR."

Thuis werd me dat vreemde begrip uitgelegd. In het Duitsland van Hitler - nazi-Duitsland - werd gestreefd naar een zuiver ras van 'ariërs'. Joden waren niet zuiver en dus geen ariërs. Maar sommige, voor de economie belangrijke, Duitse joden werden benoemd tot 'ere-ariërs'. Het bleek later weer één van de gemene zoethoudertjes. Ik ben bang dat het Ruth en haar familie niet geholpen heeft. In mijn poesie-album tekende ze een groene wei met bloemen. Midden in die wei staat een paal met een bordje: 'Veel Geluk'.

Ook Yvonne en Marleentje schreven in mijn album.

Yvonne hoefde nooit huiswerk te maken voor Frans en Duits. Beide talen sprak ze even vloeiend en accentloos als nederlands. Ze was de lenigste van de klas en sprong soms achterover buiteland het lokaal door. Ze wenste me in haar versje: 'Hectaren vreugd, smart geen millimeter, en geen gram verdriet. Hoop ik dat het leven je veel vreugde biedt'.

Bij Marleentje thuis zat in een grote stoel een heel oude grootvader. Hij had een lange baard, een zwart kalotje op - ik kende het woord 'keppeltje' nog niet - en een grote hoorn aan zijn oor waar je in moest roepen, want hij was stokdoof. Maar zijn heldere ogen twinkelden en ik moest denken aan een plaat uit de kinderbijbel van vroeger.

Marleentjes versje:

Amsterdam, april 1941

Beste Gera

Als je bent een grootmama,
En je zit naast grootpapa,
En je kijkt je album in,

Denk dan nog eens aan je schoolvriendin

Marleentje

Van Ans van den Toorn, oud-buurtbewoonster, nu woonachtig in Deventer, ontving de redactie twee bijdragen met herinneringen. In de begeleidende brief schrijft ze het volgende:

Ik ben de oudste dochter van Nicolaas Ary van den Toorn en Aaffe Noë en mijn ouders betrokken met hun kinderen op 1 september 1937 het huis Fagelstraat 42 voor de huurprijs van f 30,- per maand. Mijn vader stierf onverwacht op 23 december 1987 en daar moeder het huis niet wilde verlaten, vertoefden de kinderen wekelijks enkele dagen in de Fagelstraat om de helpende hand te bieden. Er was steeds meer hulp nodig zodat ik uiteindelijk in oktober 1991 bij moeder ging wonen, een toestand die duurde tot 1 mei 1993, toen we het huis ontruimd hebben opgeleverd en de eigenaar het verkocht. Het was toen waarschijnlijk het laatste huurhuis in de Fagelstraat!

Moeder had inmiddels haar heup gebroken en woont tegenwoordig in een verpleeghuis in Zaandam, waar ze onlangs 94 jaar is geworden.

APRIL/MEI 1945

Ans van den Toorn vh Fagelstraat

In Leiden woonden we, vlak bij de Leidse Hout. Ik was dertien en we leden honger. Iedere morgen kregen we alle vijf een plak rauwe suikerbiet als ontbijt. Tussen elf en twaalf uur zaten we op school en aten daar waterige stampot of gore soep. In de namiddag kregen we thuis watersoep met aardappelschillen en koolstronken. Dat was afval, dat we van de burens kregen, die dit meenamen van hun werk in de zwakzinnigeninrichting "Endegeest". We spraken de hele dag alleen nog maar over wat we na de oorlog zouden gaan eten.

Toch hielden we de moed erin, want de bevrijding zou niet lang meer op zich laten wachten. Dat lazen we in de verboden krantjes, die Vader, moeizaam strompelend op zijn door hongeroedeem gezwollen benen, moest rondbrengen.

Op zondag 29 april gingen er 's-middags vliegtuigen zeer laag over zonder dat het afweergeschut klonk. We holden naar buiten en zagen, hoe er op de speelwei aan

het eind van onze straat zakken werden afgeworpen. Even later stonden we er met onze neus bovenop, toen alles op een hoop werd verzameld en op een kar afgevoerd. Dat was de voedselhulp, die door de Engelsen was beloofd.

Maar vóór deze giften waren verdeeld, was de oorlog ten einde.

Op vrijdagavond 4 mei lagen we al in bed - we hadden geen kolen, gas of licht, dus we lagen er altijd vroeg in - toen er na spertijd mensen op straat kwamen, die riepen dat het vrede was. Hoewel we zonder kerk en bijbel werden grootgebracht, vouwde ik toen onder de dekens mijn handen en dankte God.

De volgende morgen bleven we thuis van school in afwachting van wat er nu zou gaan gebeuren. Niets dus, en daarom gingen we zondag gewoon naar school om te eten. We kregen oranjegekleurde pap, dat was in ieder geval een duidelijk signaal. In de week die volgde kwamen de Canadezen hun tenten opslaan in de Leidse Hout.

Er was ruimte genoeg, want op een paar dikke stammen na, die niemand omkreeg, waren alle bomen gekapt. Vader leerde ons om te vragen: "plies kifmie uppés of tsjoklut" en mijn broertje Nico van elf dèrfde dat ook. Zo smulden we eindelijk weer van chocolade. Via de distributie kregen we Zweeds wittebrood, harde biscuits en blikken met kaas en met vlees en groente.

Er kwam een bevrijdingsfeest met zaklopen en koekhappen voor de kinderen. Ook was er een optocht van verklede kleuters. We dosten ons broertje van bijna zes piekfijn uit als chineesje. Ik naaide van bonte lappen een rok en een jakje voor hem. Nico maakte uit een grote kartonnen doos een hoofddeksel met van gevlochten zwarte gordijnkoorden een lange vlecht eraan vast. Met zwart kleurpotlood gaven we hem scheve wenkbrauwen en een hang-snor. Wat waren we trots op het resultaat.

Dat het nog lang duurde, voor er weer brandstof, gas en elektriciteit was, deerde ons kinderen weinig. Het was immers zomer.

Maar er werd ook nà de bevrijding bij ons thuis nog menig meubelstuk in het wonderkacheltje opgestookt om een schrale maaltijd klaar te kunnen maken.



IN DE CEL

Ans van den Toorn

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het kasteel "Oud Poelgeest" gevorderd voor hoge Duitse officieren.

Maar na "dolle dinsdag" waren ze ineens vertrokken.

En niet alleen Jan Wolkers ontdekte het verlaten kasteel. Ook de jochies uit de Fagelstraat hadden er de lucht van gekregen.

Een groepje elf- en twaalfjarigen, onder wie mijn broertje, struinde rond in het bos om het kasteel. Dat bos was toen nog niet ten offer gevallen aan de houtkap van de hongerwinter.

Eigenlijk wilden ze het kasteel wel eens

van binnen bekijken maar de toegangspoort was hermetisch afgesloten.

Ze ontdekten echter in de kelder een raampje dat stuk was en via een forse plank, die ze gevonden hadden en die ze over een hoekje van de slotgracht legden, wisten ze binnen te komen.

Bennie durfde niet maar dat kwam wel goed uit, dan kon die op de uitkijk staan. De andere vier vrienden trokken op onderzoek uit door de hoge zalen.

Ze waren nog niet lang binnen toen een patrouille van de Oegstgeester politie de oprijlaan indraaide.

Vijftig jaar later is de oorlog een verhaal, nee miljoenen verhalen: persoonlijke geschiedenissen vol angst, verdriet, saamhorigheid, hoop, vrees, lijden en vreugde. Enkele verhalen zijn in deze Raadsheer bijeengebracht - kleine gebeurtenissen die samen het verhaal vertellen van een krankzinnig grote oorlog.

Bronnen:

- "De Bevrijding van Nederland 1944-1945", Chris Klep en Ben Schoenmaker (red.), SDU 1995.
- "Geschiedenis van Nederland", Gerlof Verwey, Elsevier 1976
- "Leiden in WO II van dag tot dag"; Buck Goudriaan, uitgave in eigen beheer.
- "Raadsherenbuurt Leiden 1940-1980", uitgave Vereniging Raadsherenbuurt.



De intocht van de Canadezen op 8 mei 1945 op de hoek van de Rijnsburgerweg en Warmonderweg

ALS JE BENT EEN GROOTMAMA ... HERINNERINGEN AAN BEZET AMSTERDAM

Gera van Schouwenburg
Van Oldenbarneveltstraat

Het begin

Mijn ouders had ik gevraagd me de volgende ochtend vroeg te roepen, omdat ik nog wat huiswerk moest nakijken. Dat het

betekende dat ik zo ongeveer mijn hele aardrijkskunde proefwerk nog moest leren vertelde ik maar niet.

Ik was pas twaalf geworden en in die tijd

se Prinses Irene Brigade. De bevrijders komen binnen via de Hoge Rijndijk en beleven een glorieuze intocht via het Levendaal, de Breestraat, de Blauwpoortsbrug, langs het station, de Rijnsburgerweg, de Warmonderweg, waarna zij hun tenten opslaan in het park bij kasteel Oud-Poel-

geest en in de Leidse Hout. Duizenden, velen duizenden uitzinnig blijde inwoners van Leiden staan langs de route, ook de bewoners van de Raadsherenbuurt. Al snel sluiten ze vriendschap met hun nieuwe burens in de tijdens de hongerwinter vrijwel leeggekapte Hout.



PROCLAMATIE

Leiden is van de Hunnenplaag verlost. De benauwenis, waarin wij vijf lange jaren gekluisterd leefden, is van ons weggenomen; de beklemming des geestes, waaronder wij zuchtten, heeft plaats gemaakt voor de herleving der vrijheid, vrijheid van denken, spreken en handelen naar eigen recht, eigen wetten en eigen opvattingen, gelijk die een beschaafd volk past en ook slechts daaronder kan bestaan en gedijen.

Laat ons God daarvoor ootmoedig dank brengen.

In opdracht van Harer Majesteits Regeering heb ik het stadsbestuur weer op mij genomen.

De Commissaris van Politie, R. J. MELJER, is weder met de leiding van het Politiecorps belast.

De Plaatselijk Commandant der Binnenlandsche Strijdkrachten, COENDERS, werkt ten nauwste met mij samen.

In samenwerking tusschen Politie en Binnenlandsche Strijdkrachten (B.S.) zullen alle maatregelen genomen worden en zullen de noodige arrestaties worden verricht. Tegen plunderingen zal met groote strengheid worden opgetreden.

Ik maan de bevolking aan zich rustig en waardig te gedragen en zich te onthouden van alle gewelddaden tegen nationaal-socialisten en hen, die met den vijand gemeene zaak maakten, alsmede tegen hun bezittingen.

Men late alles na, wat de bewegingen van de Geallieerde Strijdkrachten kan hinderen.

Een nieuwe, hoopvolle toekomst, een gezonde samenleving en samenwerking op vernieuwden grondslag wachten ons en wij kunnen die verwerven door eendrachtig streven en werken onder de bezielende leiding van Hare Majesteit de Koningin en het Huis van Oranje.

Leve Hare Majesteit en het Vaderland

LEIDEN, 5 Mei 1945.

De Burgemeester
A. VAN DE SANDE BAKHUYZEN.

Bennie stond wat te roepen bij de plank en koos toen snel het hazepad.

En zo kon het gebeuren, dat de eerste jongen die zich moeizaam door het kelderraam naar buiten wrong, keurig door de politie werd opgevangen.

De anderen gaven zich eendrachtig ook gewonnen en met z'n vieren werden ze op het politiebureau gedropt.

Ze hadden nog afgesproken valse namen en adressen op te geven, dus dat gebeurde.

De politie zou de ouders gaan waarschuwen en in afwachting hiervan werden ze met z'n vieren in een kale cel gezet.

Eerst vermaakten ze zich nog met het gebruik van het tonnetje in een hoek terwijl ze met z'n vieren ook nog even op de enige krib gingen proefliggen. Maar al spoedig viel alle bravoure van hen af.

Hoe lang zouden ze in de cel moeten blijven? En hoe kwamen ze eruit?

Hun negatieve stemming werd er niet beter op, toen een woedende agent de celdeur opensmeet en bulderde, dat als ze nu niet als de weerga hun eigen naam en adres zouden opgeven, dan zouden ze stuk voor stuk een ongenadig pak op hun donder krijgen.

Ze gingen door de knieën.

Toen kregen de ouders, die natuurlijk al ongerust waren vanwege de lege plekken aan de eettafels, eindelijk bericht over de wandaden van hun lieverdjes. Ze zouden hun kroost persoonlijk op het politiebureau in ontvangst kunnen komen nemen.

De vaders en één moeder, die er alleen voor stond, staken de koppen bij elkaar en spraken af, dat ze de jongens nog een paar uur zouden laten zweten.

Ik mocht niet opblijven om de thuiskomst van mijn broertje mee te maken.

Maar de volgende morgen lag hij heel gewoon in zijn bed.

Jaloers was ik, jongens boften toch maar, die maakten nog eens wat mee.

Fantastisch toch, met z'n vieren in de cel!

Zoiets werkt lang door. Zelfs toen enige maanden geleden het Huis van Bewaring in Zutphen een aantal vrijwilligers de kans bood 24 uur in de cel door te brengen, heb ik nog even serieus overwogen om mij hier ook voor op te geven.

BEVRIJDING

Willemien Knibbe
Gabri Jansen Knibbe
Warmonderweg

Ja, dat is lang geleden en voor mij, zoals voor velen onder ons, zijn de herinneringen niet meer compleet. Er zijn stukjes en beetjes van over, maar sommige dingen zijn helder als een foto en als de één dit en de ander dat kan vertellen, dan krijgen we toch een aardig geheel.

Het einde van de oorlog betekende automatisch het einde van de Duitse bezetting van Nederland. Het bericht van de totale overgave kwam natuurlijk niet onverwachts. De Duitsers waren verslagen en hun steden en fabrieken lagen in puin. Er was niet veel over van dat trotse leger, dat ons land in 1940 binnenviel. Ja, toen liepen ze luid door de straten en langs de

wegen te zingen: "Auf der Heide steht ein kleines Blümelein - stap, stap, stap - und das heist - stap, stap, stap - (en dan een luide galm:) Erica!" Soms met ganzenpas. Troepen met tanks en vliegtuigen die het hart van Rotterdam vernietigden, die vochten met onze jongens op de Grebbeberg en elders; die voor vijf jaar dood en ellende brachten.

Toen het bericht van de overgave bekend werd liep iedereen de straat op. Met tranen stromend uit de ogen, omarmden de burens elkaar. Wat een vreugde. Ergens werd de Nederlandse vlag opgestoken en nog één en nog één. Opeens was de hele Warmonderweg vol vlaggen.

Met leedvermaak zagen we de Duitsers wegmarcheren. Nou ja, marcheren; sjokken zou je ook kunnen zeggen.

We waren er zelf ook niet best aan toe. De mensen hadden maanden lang honger geleden en lang niet iedereen had de oorlog overleefd. Een week eerder waren voedselpakketten in de Leidse Hout gedropt. Zware vliegtuigen vlogen over en opeens riep iemand: 'Ze droppen pakketten!'

Mijn broer riep: 'Kom het dak op.'

We renden het dak op en via dakgoot en dakpannen stonden we bovenop ons huis. Vol ontzag staarden we naar boven naar die vliegtuigen. De luiken bewogen en gingen open. Ze vlogen richting Schuttersveld en Leidse Hout. Wat een feest en natuurlijk gingen wij ook naar de Leidse Hout. Na de distributie kregen we elk een portie vreselijk droge koekjes. Er zat niet veel smaak aan maar heerlijk was het iets voedzaams in je maag te hebben.

De dagen die volgden na de bevrijding waren één uitbundige feestvreugde. De Canadese troepen kwamen in lange colonnes langs de Warmonderweg op weg naar Oud Poelgeest.

Aan onze balkonnetjes aan de voorkant van de huizen hadden we in ons rijtje ieder een groot bord hangen. Daarop stond: 'Welcome in Holland and thank you very much'. Ieder een woord. De Canadezen wezen er naar en vonden dat prachtig.

In Oud Poelgeest sliepen de officieren in het kasteel en de andere manschappen in grote tenten onder de bomen die nog over waren.

Op school leerde de heer Smelik ons de verschillende volksliederen: 'Oh, Canada' en 'Oh, say, does our star-spangled banner yet wave'.... De arme kerels in hun tenten lagen net lekker te slapen en nu werden ze eruit getrommeld om naar onze serenade te luisteren. Ze hadden helemaal geen zin, dat kon je duidelijk zien. Één soldaat liep de tenten langs en riep ze toe dat ze eruit moesten komen om netjes naar hun volkslied te luisteren. Ze klapten in hun handen na afloop, en we kregen stukjes brood en chocola als je bofte.

Wat was er nog meer? 's Avonds hossen in het Wilhelminapark. Onzinnig eigenlijk, maar op één of andere manier moesten we onze vreugde uiten. Niet alleen om de bevrijding, maar ook omdat we niet meer 's avonds om 8 uur binnen moesten zijn en weer de straat op mochten.

Er waren bevrijdingsfeesten en bidstonden en het bleef maar mooi weer, wat alles nog feestelijker maakte. De lente was de bruidsgom en Holland was de bruid.

100.000 Nederlandse joden die in Duitse kampen zijn vermoord. Holland en Utrecht laten de geallieerden vooralsnog links liggen; de bevrijding daarvan heeft nog geen prioriteit in de slag tegen de nazilegers.

Uiteindelijk zullen de Duitse troepen capituleren, in de eerste meidagen van '45. Op vrijdag 4 mei tekenen Duitse militairen en de Britse generaal Montgomery op de Lüneburgerheide de capitulatie die de volgende dag van kracht zal worden. Op zaterdag 5 mei verschijnt de Duitse generaal Blaskowitz in hotel De Wereld in Wageningen, waar de Canadese generaal Foulkes - in gezelschap van prins Bernhard - de documenten voor de machtsoverdracht in Nederland aan de bezetter overhandigt. De volgende dag ontmoeten zij elkaar weer in de aula van de Landbouwhogeschool, waarbij de capitulatiepapieren worden ondertekend.

In de laatste bezette delen van Nederland heeft de bevolking dan al ruim een week in een bevrijdingsroes geleefd, mede ontstaan door voedseldroppings op diverse plaatsen in het westen. In Leiden wordt op de avond van woensdag 2 mei een van de eerste Nederlandse vlaggen uitgestoken aan de achterkant van het huis aan de Fagelstraat 28 - een moedige daad, op dat moment.

Op de avond van vrijdag 4 mei valt, aanvankelijk nog voorzichtig, op straat de eerste vreugde waar te nemen als Radio Oranje om negen uur melding maakt van de Duitse capitulatie. In een Leidse editie van de verzetskrant Het Parool valt hierover de volgende dag een impressie te lezen: "Het is 9 uur. Ik loop haastig over de straat, gebonden door het op tijd binnen zijn. Dan ineens (...) zijn er mensen op de eerst zoo stille straat, verheugde mensen, gelukkige mensen. "'Het is afgelopen, er is vrede"' - niet hard, niet schreeuwend, maar met een ingehouden vreugde wordt het gezegd." Winkelier De Wilde uit de Breestraat noteert in zijn oorlogsdagboek: "In een oogwenk stond iedereen (...) op straat en er werd nog ongeloofvuldig en fluisterend (...) vergaderd,

totdat de gehate Landwacht om 10 uur iedereen met snauwen en schieten naar binnen jaagde, waarschijnlijk wel vermoedend dat dit het laatste optreden zou zijn.' Zaterdag 5 mei is de dag waarop de bevrijdingsfeesten beginnen, massaal, dagenlang zullen ze duren, voor zover de uitgemergelde bevolking eraan kan deelnemen. "Nederland bevrijd, Leiden ontzet, Holland gered", opent de eerste editie van Het Parool van die dag. 's Morgens vroeg komen de leden van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) in actie. Ze melden zich op het Rapenburg bij de Duitse Ortskommandant Gotthelp die zij mededelen dat de BS de verantwoordelijkheid voor de handhaving van rust en orde overneemt. De Duitser legt zich hier morrend bij neer en geeft zijn manschappen opdracht binnen te blijven. Leden van de BS halen vervolgens de afgezette burgemeester Van de Sande Bakhuyzen van huis op, die onder luid gejuich van de bevolking naar het stadhuis aan de Breestraat wordt gebracht. Collaborateur-burgemeester De Ruyter van Steveninck wordt gesommeerd het stadhuis te verlaten; enkele dagen later wordt hij gearresteerd.

"Om 8.30 uur is Leiden al in vlaggentooi en het is in de binnenstad zoo druk als op 3 oktober", noteert technisch ambtenaar Karsten van de Sterrewacht in zijn dagboek. Winkelier De Wilde schrijft: "Opeens kwamen overal de speciale Oranje etalages tevoorschijn (...), werden er proclamaties en strooibiljetten uitgedeeld, enz. Iedereen droeg opeens Oranje en men zag de BS voor 't eerst openlijk en in uniform optreden.' Ambtenaar Karsten: "Wij hopen dat onze bevrijders spoedig zullen arriveren en dat wij geen moffen meer in Leidens straten zullen aantreffen, maar wel een Tommy of Canadees."

De komst van de bevrijders zou nog drie dagen op zich laten wachten, dagen die door velen hossend op straat worden doorgebracht. Op dinsdag 8 mei arriveren 's morgens de eerste Canadezen in een colonne van vijftig voertuigen in Leiden, 's middags gevolgd door een Canadees anti-tankregiment en leden van de Nederland-

DE BEVRIJDING VAN EUROPA, NEDERLAND, LEIDEN EN DE RAADSHERENBUURT

Gijsbert van Es

Tussen de stranden van Normandië en de Leidse Hout valt een lijn te trekken, een lijn die het einde van de Tweede Wereldoorlog volgt. Wat begint als een enorme militaire operatie langs enkele kilometers Franse kust, eindigt in tienduizenden buurten, dorpen en steden van Europa met uitzinnige vreugde over de Bevrijding die langzaam, voor velen te laat, maar uiteindelijk toch is gekomen.

De lijn van Normandië naar Leiden begint op 6 juni 1944, D-Day: de eerste der laatste dagen van het nazi-rijk. Enkele weken van zware strijd in Normandië volgen, waarna de geallieerde legers snel oprukken in Frankrijk. Eind augustus wordt Parijs bevrijd. Met weinig strijd geven de Duitsers vervolgens België uit handen, waarbij de strategisch belangrijke haven van Antwerpen ongeschonden wordt heroverd.

Begin september lijkt de bevrijding van Nederland aanstaande. Dinsdag 5 september, Dolle Dinsdag, steken de wildste geruchten de kop op. Breda zou bevrijd zijn, NSB'ers en andere collaborateurs vluchten naar het oosten van het land, heren der worden Nederlandse vlaggen uitgestoken en mensenmassa's drommen samen bij hoofdwegen waarlangs de bevrijders in aantocht zouden zijn. Maar ze komen niet. Nog lang niet.

Op zondag 17 september vlamt de hoop nog even op, wanneer een immense geallieerde luchtvloot verschijnt boven het rivierengebied van Brabant en Gelderland. Duizenden parachutisten worden gedropt. Ze moeten de bruggen over de grote rivieren onbeschadigd in handen zien te krijgen, waarna de geallieerde troepen over land moeten doorstoten. De opmars van de

grondtroepen uit België verloopt echter trager dan gehoopt. De troepen passeren de bruggen over de Maas en de Waal, maar het lukt de para's niet de Rijnbrug bij Arnhem in handen te houden om de grondtroepen doortocht te bieden. De Duitse tegenstand is te groot. Arnhem blijkt een brug te ver; Operatie "Market Garden" wordt een dramatische mislukking.

In oktober wordt de strijd verlegd naar Zeeland, waar de Scheldemonde moet worden veroverd om Antwerpen te ontzetten, zodat nieuwe troepen en materieel dichterbij het front kunnen worden aangevoerd. Dat lukt pas na zware gevechten, waarbij de dijken van Walcheren worden gebombardeerd om de Duitsers voor het water te laten vluchten. Nog lange tijd bieden deze weerstand vanuit hun bunkers. In dezelfde maand wordt het midden en westen van Brabant veroverd en komt de frontlijn in het zuiden langs de Maas te liggen.

Zuid-Nederland is bevrijd. Ten noorden van de grote rivieren breekt een van de zwartste perioden uit de Nederlandse geschiedenis aan: de hongerwinter van '44-'45. De Duitse bezetters en hun handlangers roven de laatste voedselvoorraden weg uit Nederland en houden razzia's om Nederlandse mannen weg te voeren naar de Duitse fabrieken. Elektriciteit en gas worden afgesneden. Nauwelijks voedsel (suikerbieten, tulpebollen), vrijwel geen warmte, nauwelijks licht, in een - tot overmaat van ramp - barre winter.

Pas in april komen de geallieerde troepen weer in beweging. Canadese eenheden bevrijden het oosten en het noorden van het land. Op 12 april ontzetten ze het kamp Westerbork - nu het symbool voor de

EEN GESPREK MET BILL THOMSON, VICE-VOORZITTER 5 MEI COMITÉ LEIDEN

Johanniek van der Molen

Vanaf januari heeft hij er een dagtaak aan, Bil Thomson uit de Fagelstraat. Vorig jaar werd hij lid van het bestuur van het Leidse 5-mei comité. En nu, met binnenkort de 50 jarige herdenking van de bevrijding, is hij met vele anderen druk bezig het feest voor de Leidse bevolking voor te bereiden.

Over zijn persoonlijke achtergrond:

"Drie jaar geleden kreeg ik functioneel leeftijdsontslag als beroepsofficier - kolonel - bij de koninklijke landmacht. Ik heb dus de KMA in Breda gevolgd, na de Rijks-HBS in Leeuwarden. In 1949 waren we naar Nederland gekomen, vanuit Indonesië. Daar heb ik een deel van de oorlogsjaren in het kamp doorgebracht, eerst bij mijn moeder, later apart in het jongenskamp.

"In 1992 zijn wij voor het eerst terug geweest in Indonesië. Ook mijn vrouw komt er vandaan.

"Na de KMA heb ik in Leiden rechten gestudeerd. Avondstudie, zes jaar lang, naast m'n werk en gezin. Daarna werkte ik op het ministerie in Den Haag, in de financieel economische hoek. En ik was drie jaar lang commandant van het opleidingscentrum militaire administratie, in Middelburg.

Hoe kwam U in het 5-mei comité terecht?

"Na mijn pensionering werd ik voorzitter van de Bond van Wapenbroeders, in Leiden. Die bond bestaat uit gepensioneerden uit de krijgsmacht, dus marine, land- en luchtmacht. Daardoor leerde ik verschillende mensen kennen die betrokken zijn bij de Vereniging Koninginnedag en het 5 mei comité, waaronder de voorzitter van dat comité, de heer Van Houdt. Hij vroeg me vorig jaar mee te doen.

Hoe is het bestuur van het comité samengesteld?

"Er zitten zo'n dertien personen in. De voorzitter heeft uit verschillende strategische hoeken van de Leidse samenleving mensen gerecruteerd. Zo zit de directeur van het VVV erin, de kabinetschef van de burgemeester, de directeur van de Groenordhallen, iemand uit de onderwijswereld, uit de Kamer van Koophandel, uit de accountantswereld, de sportwereld, een kunsthistorica

Hoe zijn jullie te werk gegaan?

"We zijn in de zomer van '94 een keer bij elkaar gekomen en weer uit elkaar gegaan met huiswerk voor het najaar: we moesten met ideeën komen. En in het najaar, toen in het Zuiden verschillende bevrijdingsfeesten plaatsvonden, zijn we gaan kijken, zodat we niet het wiel weer helemaal opnieuw hoefden uitvinden.

Hebben jullie gekozen voor een rode draad, een boodschap, voor speciale doelgroepen?

"We hebben gekozen voor een brede opzet, voor alle mogelijke soorten publiek. We willen zichtbaar maken hoe men in 1945 de bevrijding heeft gevierd en wat er na 1945 is gebeurd. En daarbij willen we zeker geen wonden openrijten of pijnlijke emoties oproepen.

"Er zijn twee speciale doelgroepen. Dat zijn de mensen van 55 jaar en ouder en de kinderen. Speciaal voor die eerste groep is er de aubade met ontbijt aan het begin van de dag. En de herdenkingsbijeenkomst in de Pieterskerk, van 10 tot 11, waar de burgemeester en de rector van de Leidse universiteit zullen spreken. Ouderen zullen geconfronteerd worden met de boodschap:

zo was het, weet je wel? En voor kinderen is de boodschap: zo was het, en zo iets mag nooit weer gebeuren. Voor hen is op 12 april een scholenproject van start gegaan voor basisonderwijs en middelbaar onderwijs. We hebben daarvoor een documentatiepakket samengesteld over Leiden in de oorlog van dag tot dag; het is een bewustwordingsproject.

"In de wijken wilden we kinderspelen organiseren. Maar daarop is helaas weinig respons gekomen. En voor de alleroudsten, in de bejaardenhuizen, hadden we ook graag meer kunnen doen.

"En dan is er natuurlijk de optocht, voor iedereen. Die duurt zo'n anderhalf uur. We hebben zeer bewust gekozen voor thema's: wie hebben ons bevrijd? hoe moest men toen leven? hoe zagen de spullen eruit die men gebruikte? hoe ging men gekleed?

Hebben jullie binnen het bestuur een soort taakverdeling?

"Voor elke activiteit hebben we een aparte projectcoördinator. Het spreekt vanzelf dat de wandeltocht door de sportmensen is voorbereid en het scholenproject door de onderwijsmensen. Zelf ben ik, met de voorzitter, verantwoordelijk voor de contacten met de gemeente, de politie, de brandweer en voor de sponsoring. Natuurlijk krijgen we geld van de gemeente en ook van het bedrijfsleven. En er is steun in natura. Als vice-voorzitter ben je eigenlijk bij alle aspecten van de organisatie betrokken, waarbij voor mij vooral de financieel economische en de juridische zaken een zwaartepunt zijn."

Na afloop van het gesprek, bij het napsen, vragen we ons hardop af of in Europa een oorlog van de omvang zoals die waarvan we het einde herdenken en vieren, in de toekomst nog zou kunnen plaatsvinden. Bil denkt van niet. En ik hoop dat hij gelijk heeft.

DE FILM 'STRIJD' VAN KLEIBRINK

Johanniek van der Molen

Op 5 mei zal de film 'Strijd' van Kleibrink weer vertoond worden, op video. Het Bestuur van de buurtvereniging organiseert de vertoning, in het Koetshuis in de Leidse Hout, om 16.00 uur en 20.30 uur.

De film werd voor het eerst vertoond in 1949. Hij is geschreven, geregisseerd en gefilmd door de enkele jaren geleden overleden oud-bewoner van de Fagelstraat, H. Kleibrink. Uit een aflevering van het blad 'Mens en Maatschappij' uit 1949, waarin de film werd besproken, ontleen we de volgende citaten.

"De heer Kleibrink heeft deze film, waarvan de vertoning ruim 1½ uur duurt, in

zijn vrije tijd vervaardigd en uit eigen - uiteraard beperkte - middelen bekostigd.

Het onderwerp behandelt het leven van twee families in bezettingstijd, die in de Fagelstraat in Leiden wonen. De opzet was voor de kinderen de herinnering vast te leggen aan de gebeurtenissen welke hun ouders gedurende de tweede wereldoorlog hebben ervaren. Men kan de inhoud het beste typeren als een verfilming van het gewone verzet - hier uitgegroeid tot de levenswijze gedurende de bezetting - van de gewone man in een gewone straat.

De Fagelstraat ligt in Leiden bij de Rijnsburgerweg, nabij de grens van Oegstgeest

In een lange militaire colonne reed zij via de Rijswijkse weg Den Haag binnen. Op een pleintje stakte de intocht en vierde zij feest met de Haagse bevolking. De mensen keken vreemd op dat er onder hun bevrijders ook Hollandse vrouwen waren. Iemand haalde een fles Oranjabitter tevoorschijn, die hij vijf jaar bewaard had voor dit moment. Zo vierden de bevolking en hun bevrijders samen de bevrijding met ieder een slokje van dit kostbare vocht.



De geïnterviewde met collega op een dritonner met - in die tijd gebruikelijk - één koplamp

De buurvrouw herinnert zich haar ontzetting bij het zien van de gevolgen van de hongervinter voor de stadsbevolking. Het oedeem, de holle gezichten en de armoede. Zij moest soep uitdelen, die te voedzaam was voor de mensen om te verdragen.

Mensen slokten, als ze niet oppaste, zonder te wachten de gloeiend hete soep naar binnen, zo uitgehongerd waren ze. De mensen kwamen hun eten halen in de meest oude en gebutste pannetjes met stoppen op de plaatsen waar ze doorgeroest waren.

In de huizen herinnert ze zich nog hoe leeg en kaal alles was. Om maar aan brandhout te komen hadden de mensen al hun meubels opgestookt tot zelfs de vloerplanken aan toe! Iedereen was vervuild en zat onder de schurft en luizen, doordat er geen zeep en praktisch geen water meer was. De vrouwelijke militairen werden ingezet om de bevolking te eten te geven en zorg te dragen voor de gezondheid.

Tegen de schurft moesten ze de mensen hun lichaam insmeren met een felgele zalf en tegen de luizen hun haar met een pimpepaars spul. Als je hier 2 dagen mee ingesmeerd bleef, was je verlost van het hinderlijke ongedierte. Zo zagen de mensen er niet uit. Het kostte de vrouwen van het V.H.K. al hun overredingskracht iedereen zich te laten behandelen. Vooral de volwassenen schaamden zich toch al vol te zitten met ongedierte, maar dat dit ook zo zichtbaar werd, was extra vernederend.

Na zes weken was de eerste nood in de grote stad geledigd en trokken de hulptroepen weer verder naar een andere streek waar hun hulp nodig was.

De oorlog was weliswaar voorbij na vijf lange jaren, maar het kostte nog veel inspanning om de ontredde samenleving weer leefbaar te maken.

Mijn buurvrouw herinnert zich nog het grote gevoel van verwachting in die tijd van de bevrijding dat iedereen voelde: "Nooit meer oorlog, altijd vrede!". "Maar nu na 50 jaar bevrijding, wat heeft de Mensheid met die Vrede gedaan?" vragen we ons samen af bij het volgen van het dagelijks nieuws over de vele oorlogen die voor onze ogen uitgevochten worden.

OORLOGSHERINNERINGEN: BEVRIJD EN BEVRIJDER

interview door Emily Groenewegen-Gülcher

Zelf ben ik vlak na de oorlog geboren en heb 'het' nooit meegemaakt. Bij mij thuis werd niet veel gesproken over de oorlog. Het leek wel of de ervaringen van mijn ouders in die jaren te pijnlijk waren om te herinneren. Wel werd er nooit iets van eten weggegooid en kreeg ik als ik me pijn deed te horen "Jij hebt de oorlog niet meegemaakt, wat zeur je nou over honger of pijn".

Zit ik daarom zo graag bij mijn bejaarde burens te luisteren naar hun verhalen over vroeger en de oorlogstijd in het bijzonder? Zij wonen al 54 jaar op de Rijnsburgerweg. Hun huis ziet er nog net zo uit als toen. Bij hen in de achterkamer zit nog onder het vloerkleed het vloerluik waardoor je je in de oorlogstijd onder de grond kon verstoppen.

Zo zaten de buurvrouw en ik een avond samen te praten voor dit artikel in onze buurtkrant. Zelf woonde zij in de oorlogsjaren nog niet hier in Leiden. Wel heeft zij alle verhalen over de oorlog en bevrijding gehoord van haar man.

Al pratend werden haar eigen herinneringen aan de bevrijding weer levend en besloot ik die op te schrijven. Al gaan ze niet over deze buurt, ze geven een beeld van hoe de mensen toen de bevrijding ervaren hebben, als bevrijde en als bevrijder.

Zij beleefde op 28 oktober 1944 de bevrijding van de Duitsers in Breda, terwijl ze met haar familie in de kelder schuilde voor het oorlogsgeweld. Al vanaf donderdag in september hadden zij in de verte het schieten van de geallieerden gehoord, die doordat de bevoorrading stagneerde, hun opmars toen niet konden voortzetten. In de ochtend van 27 oktober werd het schieten feller en in de loop van de volgende dag

werd Breda door een Poolse en een Canadese tankdivisie bevrijd. Ongeduldig en bang tegelijk wachtte de burgerbevolking in de stikdonkere schuilkelders tot het schieten over hen heen gerold zou zijn. Telkens als het stil werd gingen zij kijken hoe ver het was, niet ongevaarlijk omdat de granaten om hen heen insloegen. Toen zij eindelijk boven zich Engels hoorden praten, realiseerden zij zich dat ze bevrijd waren. Toch sprak haar eerste bevrijder haar tot haar schrik in het Duits aan. Hij zag haar paniek en wees op het insigne op zijn mouw. Hij was een Pool!

Na de bevrijding ging mevrouw, zoals zoveel Brabantse meisjes, in het Vrouwen Hulp Korps, de vrouwelijke tak van het leger. Zij kreeg een opleiding in het kasteel Bouvigne in Breda om te kunnen helpen bij de bevrijding van de rest van Nederland. Het was een verademing na al die tijd van gedwongen nietsdoen nu flink de handen uit de mouwen te kunnen steken.

Zo maakte zij, na een half jaar van stevige training op 5 mei 1945 de bevrijding mee van Den Haag meereizend op een legertruck, niet als strijder maar als brenger van noodhulp voor de hongerende bevolking.



bevrijder van eigen bodem



Aan de achterkant van zijn huis aan de Fagelstraat durft de heer J. Hoogerwerf de vlag uit te steken, als boven Leiden Engelse vliegtuigen verschijnen met voedsel voor droppings. De bevrijding zal nog een paar dagen op zich laten wachten.

De Fagelstraat ligt in Leiden bij de Rijnsburgerweg, nabij de grens van Oegstgeest en de Leidse Hout. De woningen zijn moderne, maar kleine middenstandswoningen; de bewoners behoren meest tot de kleine "nieuwe middenstand": onderwijzers, ambtenaren, bedrijfsleiders, vertegenwoordigers. Het zijn deze burgers, wier levenswijze gedurende de oorlogsjaren wordt uitgebeeld. De film toont hen in hun gewone huiselijke milieu, met het door hen gebruikte huisraad in hun dagelijkse beslommeringen.

Behalve als documentatie is de waarde als speelfilm bovendien niet te onderschatten. De film komt daarom ook in aanmerking voor vertoning voor personeelsverenigingen, arbeidersontwikkelingscursussen, volkshogescholen.

De toeschouwer verkeert steeds in spanning, welke nieuwe belevenissen de burger boven het hoofd hangen. De climax wordt na de hongerwinter en de bevrijding - met authentieke opnamen van de intocht der gemotoriseerde Canadese troepen - volgehouden tot het indrukwekkende slot: de vreugdezee roept bij de vrouwelijke hoofdrolspeelster als schrijnende tegenstelling het beeld op van haar gefusilleerde verloofde.

Ook psychologisch is deze film verantwoord: hier geen helden die zonder een spier op hun gelaat te vertrekken de dood trotseren. Deze film wil immers alleen het gewone verzet van de gewone man geven. Het beeld geeft daarom doodgewone burgers, die met angst in het hart en met knikkende knieën zich weigeren te onderwerpen. Maar juist daardoor wordt ons het ware begrip van moed geopenbaard: zij, die hun vrees weten te overwinnen en zich blijven verzetten, omdat zij anders zichzelf zouden schamen.

De gebeurtenissen stoken, zoals reeds gemeld, met de historische werkelijkheid. Slechts op een enkel punt is hiervan afgeweken.

De film van Kleibrink is geworden tot de film van het Nederlandse volk in de bezettingstijd."

Tijdens een voorvertoning noteerde ik bij de aftiteling de volgende namen van medespelers: Aat Kruyt, Gerrit Polet, Katrien Jansen-Koets, Dingeman Jansen, Dionysia Hoogerwerf-den Engelsens, Jan Hoogerwerf, Mimi de Graaf-Purgar "en de medewerking van vele vrienden en buurtbewoners en de bijzondere medewerking van Ed Bakker". Ook de naam van W. Nagel wordt genoemd.

De film wordt begin mei opnieuw uitgebracht, nu op video, door de werkgroep Leids Audio-Visueel Archief (LAVA) van de Dirk van Eck-Stichting. Op de zelfde cassette, die onder de naam *Stadsbeeld in beweging* deel 3 wordt uitgebracht, staan - behalve de film van Kleibrink - nog enkele andere oude Leidse stadsfilms over de Tweede wereldoorlog en de bevrijding van de stad. Het gaat om de film *Bevrijding 1945* van de amateurfilmer F.J. Langezaal (een ooggetuige verslag), de film *Zes jaren*, in 1946 gemaakt door Leidse studenten over oorlog en verzet in de Leidse academische wereld, en een registratie van *Bevrijdingsfeesten in de 'Doorbraak', 15-16 juni 1945*. De officiële première van de videoband is op zondag 7 mei in Cultureel Centrum de X, de voormalige REX-bioscoop aan de Haarlemmerstraat 52. De film 'Strijd' maakt, samen met de registratie van de bevrijdingsfeesten in de 'Doorbraak', deel uit van het avondprogramma, dat twee keer wordt vertoond, van 19.00 tot 20.45 uur en van 21.00 tot 22.45 uur. De andere twee films zitten in een middagprogramma, dat eveneens twee maal wordt vertoond: van 13.00 tot 14.30 en van 15.30 tot 17.00 uur. Toegansprijs voor middag- of avondvoorstelling bedraagt f 5,-. Ter plekke zal ook de gehele videoband te koop zijn, voor een bedrag van f 45,-. Daarna kan de videoband voor dat bedrag gekocht worden in de Openbare Bibliotheek, Nieuwstraat 4 te Leiden.

kregen ook nog een consumptie aangeboden. Die bestond uit een glas ... MELK!! Die Canadezen lachten zich krom. Één zei: "Dat heb ik sinds ik baby was en bij mijn moeder dronk niet meer geproefd". Doodmoe rolde ik in bed. Maar mijn man bleef nog en bracht in de nacht een Canadese sergeant mee. Hij maakte me wakker en zei: "Kom, sta op en kleed je vlug aan, want we hebben bezoek!" Tot in de vroege uurtjes gebabbeld. Ook hij bleef een trouwe vriend. Bij het afscheid kregen we een geweldig geschenk aangeboden, n.l. een

kleine tank die geheel op schaal was nabgebouwd van de originele legertank (de Valentine-tank) door één van zijn vrienden. Hij was te zwaar om mee naar Canada te nemen bij hun al zware package. Zodoende kreeg m'n zoontje dit als 'speelgoed'! Hij heeft als mascotte steeds voorop de tank gestaan en werd iedere dag 'gezegend' door een fles wijn over hem uit te gieten. Hij heeft de hele Italiaanse veldtocht overleefd. Je zou er bijgelovig van worden! Die mascotte bezit mijn zoon nog steeds. Hij staat als 'pronkstuk' op zijn piano.



Mei 1945: kinderen vieren de bevrijding en trekken in optocht door de Fagelstraat

BEVRIJDINGSFEEST IN DE FAGELSTRAAT, MEI 1945

Francine van Dijke
Fagelstraat

Vijf mei, einde van de vreselijke wereld-brand en voor Nederland het al zo lang gehoopte einde van de Duitse bezetting. 't Was vreemd: toen je via de radio - die je zorgvuldig verstoppt had - van de capitulatie hoorde, kon je dat niet meteen verwerken. Je kon niet van het ene op het andere uur zomaar 'omschakelen'. Wij, in huis, keken elkaar wat verdwaasd aan! De kinderen liepen echter al hossend en zingend door de straat!

Ik vertelde al: de radio was veilig opgeborgen.

Vele zaken werden destijds gevorderd, b.v. dekens. Je bracht dan natuurlijk het oudste en meest versleten exemplaar naar de lokatie die daarvoor was aangewezen. Zo b.v. ook koper, wat ze nodig hadden om granaathulzen van te maken. Wij hadden zogenaamd niets. Een oom van mij woonde in Scheveningen aan de duinrand. Hij had daar alle koperen voorwerpen begraven. Het kwam er weer pico bello uit te voorschijn.

Ook fietsen werden onverwachts 'opgehaald'. Een SS'er bonkte en trapte tegen de deur. Ik schrok me wel wezenloos, want als hij ze zou vinden - ze waren verstoppt achter schotten op de zolder - dan was ik wel mooi de sigaar geweest.

Maar ik zou schrijven over de bevrijding en het feest.

Op de 5de mei gingen velen uit de straat met bloemen op het trottoir van de Rijnsburgerweg staan om onze Canadese bevrijders te begroeten. Er kwam echter niemand opdagen. Dat duurde nog enkele dagen. Maar toen was het enthousiasme enorm!

Jonge meisjes werden in de jeeps gehesen. Ze hingen als klitten om de nekken van die jongens. Die vonden het natuurlijk ook een feest om die zachte meisjesarmen om hun hals te voelen, want dat was ook voor hen iets uit lang vervlogen tijd. Ze werden gelegerd in het bos van Poelgeest. De officieren in het kasteel, de manschappen in het bos in tenten.

In alle straten werden daarna feesten georganiseerd. Het zal zo omstreeks de 10de mei geweest zijn, toen we een grandioos feest vierden in de Fagelstraat, georganiseerd door de heer Kleibrink (later tot ereburger van Leiden benoemd). 's Middags spelletjes en rondedans voor de kinderen, die allemaal verkleed waren. 's Avonds voor de volwassenen. De heer Kleibrink vertoonde een prachtige natuurfilm, door hem zelf gemaakt over de zee en het strand en wat daar allemaal aangespoeld was, zoals houten balken, oude manden, schelpen, wier, kwallen, enz. Hij had een groot wit laken gespannen, dwars over de straat en daarop werd de film geprojecteerd.

Na afloop vuurwerk, natuurlijk van de firma Kat (van de oom van Christiana Kat, die nu weer in haar ouderlijk huis in de Fagelstraat woont). Maar vanwege het geknal dat dit gaf zei de commandant van de Canadese legereenheid tegen drie onderofficieren: "Gaan jullie eens kijken wat er aan de hand is in de buurt, want er wordt geschoten." Nu, die rolden in het dolle feest en dansten mee. Één ervan werd een vaste vriend van Toekie Hoekstra (waar Jan Wolkers ook al in zijn jonge jaren smoorverliefd op was!). Zij was dan ook een frisse leuke meid om te zien. We

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

* nieuw bestuur

Op de jaarvergadering, eind maart, is een nieuw bestuur gekozen. De leden van het bestuur, met functie, adres en telefoonnummer, zijn achterin elke aflevering van De Raadsheer vermeld.

* 5 mei: vertoning van de film 'Strijd'

Op vrijdag 5 mei zal de film 'Strijd' vertoond worden in het Koetshuis in de Leidse Hout. De film - zonder geluid - duurt ongeveer 80 minuten en gaat over de oorlog en de bevrijding in deze buurt (zie elders in deze aflevering). Hij is te zien om 16.00 en 20.30 uur.

* feest zonder naam

Het bestuur is voornemens op zaterdag 24 juni a.s. een ZOMERFEEST te organiseren. Details volgen. Houd die datum vrij.

* heruitgave 'Raadsherenbuurt Leiden 1940-1980'

Deze uitgebreide en prachtig verzorgde uitgave met herinneringen aan oorlog en bevrijding in de Raadsherenbuurt, die ter gelegenheid van de bevrijding in 1980 verscheen, is door het bestuur opnieuw uitgegeven. Ook de 2e druk van mei 1981 was geheel op. De nieuwe uitgave zal vanaf Koninginnedag te koop zijn voor een bedrag van f 10,--. De nieuwe voorraad berust bij de penningmeester, Nanette van Beukering, Johan de Wittstraat 17, telefoon 154371.

KONINGINNEDAG 29 APRIL 1995

* Het bestuur van de Vereniging Raadsherenbuurt organiseert traditiegetrouw wederom op het Rozenpleintje vanaf 16.00 uur

- vrijmarkt voor en door kinderen

LET OP: Ga eens de keuken in om lekkere hartige dingen te kokkerellen. De grote mensen zullen dit jaar NIETS BAKKEN, dus is het JULLIE taak om de borrel aan te kleden, zoals dat heet (hier valt echt mee te verdienen).

- plantenruilbeurs

Spit uw tuin om, scheur en stek en pot, breng groen in de buurt!!

- maak muziek!!!

fluiten, violen, drumstellen, blaasinstrumenten en piano's, neem ze mee en musicer! Geen valse concurrentie dit jaar van de orgelman!

- en er wordt ook nog **Raadsherenwijn en Raadsherensap** geschonken en Raadsherenchips zijn er te koop.

* Ergens tussen 13.00 en 13.30 uur zullen **oude vliegtuigen** op 300 meter hoogte over de Leidse Hout vliegen, ter herdenking van de voedseldroppings, precies 50 jaar geleden.

WAT ER OP 5 MEI IN DE BUURT TE DOEN IS

* vertoning van de film 'Strijd'

De film 'Strijd' zal worden vertoond in het Koetshuis in de Leidse Hout. De film duurt ongeveer 80 minuten en gaat over de oorlog en de bevrijding in deze buurt (zie elders in deze aflevering). Hij is te zien om 16.00 en 20.30 uur.

* onthulling afbeelding nieuwe muziektent Leidse Hout

Om 10.30 uur zal op de plek waar hij straks definitief zal verrijzen, bij de grote vijver achter het theehuis in de Leidse Hout, een afbeelding worden onthuld van de nieuwe permanente muziektent, waarvan de bouw niet lang meer op zich zal laten wachten.

* muziekuitvoeringen op de grote speelweide Leidse Hout

De gemeente stelde de mobiele muziektent gratis ter beschikking, om te onderstrepen dat ook zij de permanente muziektent graag gerealiseerd wil zien. Vanaf 12.00 uur speelt Werkmans Wilskracht en De Leidse Harmonie begint om 14.00 en speelt tot 15.00 uur. Mogelijk worden ook door anderen vóór twaalfen en na drieën nog muziekuitvoeringen verzorgd.

HERHAALDE OPROEP

De redactie van De Raadsheer
wil in de juni-aflevering aandacht besteden aan

TUINEN EN TUINIEREN

Graag nodigt de redactie buurtgenoten uit
een stukje over dit onderwerp te schrijven.

En wie een idee heeft
en er met redactie over wil praten:
graag!

INHOUD

Redactioneel	pg. 1
Bevrijdingsfeest in de Fagelstraat, mei 1945	pg. 2
Oorlogsherinneringen: Bevrijd en Bevrijder	pg. 4
De bevrijding van Europa, Nederland, Leiden en de Raadsherenbuurt	pg. 6
Als je bent een grootmama ... Herinneringen aan bezet Amsterdam	pg. 9
Suikerbieten	pg. 12
April/Mei 1945	pg. 15
In de cel	pg. 16
Bevrijding	pg. 17
Een gesprek met Bill Thomson, vive-voorzitter 5 mei comité Leiden	pg. 19
De film 'Strijd' van Kleibrink	pg. 20
Mededelingen van het bestuur	pg. 23
Koninginnedag 29 april 1995	pg. 23
Wat er op 5 mei in de buurt te doen is	pg. 24
Herhaalde oproep	pg. 24

REDACTIONEEL

Voor U ligt een speciaal bevrijdingsnummer van De Raadsheer. Vorige maand bleek dat we zoveel interessant materiaal hadden ontvangen op de oproep die we eerder plaatsten, dat we besloten hebben een extra aflevering aan de bevrijding van de Raadsherenbuurt en haar bewoners te wijden.

Ja, we weten het: alle kranten die je dezer dagen openslaat zijn gevuld met verhalen over het einde van de tweede wereldoorlog. Maar het maakt wel uit of je verhalen van buurtgenoten leest: het is dichterbij.

En de bijdragen zijn heel verschillend. Er zijn herinneringen van buurtbewoners die toen al in de Raadsherenbuurt woonden. Maar ook van buurtbewoners die de bevrijding elders hebben meegemaakt, en van oud-buurtbewoners die inmiddels elders wonen.

Er is het interview met een oudere buurtbewoonster die zelf als bevrijder het einde van de oorlog beleefde.

De film 'Strijd', een bijzonder produkt van oud-buurtgenoot Kleibrink van vlak na de oorlog, wordt geïntroduceerd door citaten uit een filmbespreking van 1949.

En er staat een interview in met de vicevoorzitter van het Leidse 5 mei comité, een buurtbewoner.

Uit alle stukken wordt duidelijk dat schrijven alleen maar over de bevrijding niet kan. De bevrijding is onverbrekkelijk verbonden met de ellendige jaren daarvoor. En de bevrijding omvatte veel meer dan alleen de dag waarop de capitulatie van de Duitsers een feit werd, zo blijkt ook uit het overzicht dat één van de redactieleden samenstelde.

Vergeet tenslotte niet te kijken naar de informatie over activiteiten op de 5de mei, en naar aankondiging van activiteiten op Koninginnedag.